

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ
 ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Α'. ΠΛΑΞ ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ ΠΑΡΙΣΤΩΣΑ ΕΚΑΤΕΡΩΘΕΝ ΑΝΑΓΛΥΦΩΣ
 ΤΗΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ ΔΕΟΜΕΝΗΝ

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἀνευρέθη κατὰ τὸ 1926 εἰς Γκιουλχανὲ παρὰ τὸ Ἄκρωτήριον τῶν Παλαιῶν Σουλτανικῶν Ἀνακτόρων (Σαράι - Μπουρνού), ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον, ἔνθα εὐρίσκοντο τὰ παραλήγματα τῶν Στρατευμάτων τῆς Γαλλικῆς Κατοχῆς.

Μάρμαρον λευκόν, ὕψους 0,63, πλ. 0,46, πάχ. 0,07, τεθραυσμένον ἐξ ὄλων τῶν πλευρῶν, πλὴν μικροῦ μέρους τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς, ἦτις διατηρεῖται μέχρις ὕψους 0,20.

Κυρία ὄψεις. Ἑλλείπουσι: τὸ ἄνω ἥμισυ τῆς κεφαλῆς μετὰ τοῦ προσώπου, οἱ δάκτυλοι τῆς ἀριστερᾶς χειρός, τὸ μονόγραμμα ΘΥ, ἡ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ ἐπενδύτου, τὸ κάτω τμήμα τοῦ χιτῶνος μετὰ τῶν ποδῶν καὶ τὸ γυμνὸν τμήμα τοῦ πεδίου ἀριστερά, μετὰ τοῦ τέλους τῆς καθέτου ἐπιγραφῆς.

Ἡ Θεοτόκος ὀρθία καὶ ἀνωπός, φέρουσα φωτοστέφανον ἔχει τὰς χεῖρας ὑψωμένας εἰς στάσιν δεήσεως. Φέρει μακρὸν χιτῶνα, μετὰ ζώνης εἰς τὴν ὀσφύν, κατερχόμενον μὲ μεγάλας πτυχώσεις μέχρι τῶν ποδῶν, καὶ οὕτως, ὥστε νὰ μὴ διαγράφονται αἱ κνήμαι. Οἱ ὄμοι εἶναι κεκαλυμμένοι ὑπὸ τοῦ μαφορίου διασταυρουμένου διαγωνίως ἐπὶ τοῦ στήθους. Αἱ πτυχώσεις εἶναι ἐσχηματισμέναι διὰ πυκνῶν ἀυλακώσεων καθέτων καὶ πλαγίων. Διὰ τῆς κινήσεως τῶν ἀνωψωμένων χειρῶν, τὸ τμήμα τοῦ ἐπενδύτου, ὅστις κρέμαται ὀπισθεν τῆς ῥάχews, ἐκτείνεται καὶ σχηματίζει μακρὰς πτυχώσεις· διακρίνονται ἐπίσης τὰ ἀεροποικίλματα αὐτοῦ, δεξιὰ. Ἐν τῷ πεδίῳ, ἄνωθεν τοῦ δεξιοῦ ὄμου, τὸ μονόγραμμα ΜΡ ἠλλοιωμένον καὶ εἰς τὸ ἄκρον τῆς πλακὸς ἀριστερά, ἡ ἐπιγραφὴ:

ρ
 τ
 Υ
 Π
 Ε

Ὄπισθία ὄψεις. Ἑλλείπουσιν ὀλόκληρος ἡ κεφαλή, ἡ δεξιὰ χεῖρ, οἱ δάκτυλοι τῆς ἀριστερᾶς χειρός, τὸ γυμνὸν ἀριστερὸν τμήμα τοῦ πεδίου, τὸ κάτω δεξιὸν καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ χιτῶνος μετὰ τῶν ποδῶν. Διατήρησις γενικῶς μετρία.

Εἰκ. 1. Προσθία ὄψις ἀναγλύφου Παναγίας δεομένης.

Ἡ πλάξ ἐπλαισιοῦτο ἐκ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς ὑπὸ γυμνοῦ προέχοντος περιζώματος, τοῦ ὁποίου διατηρεῖται ἐν τμῆμα. Ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ταύτης ἀπεικονίζεται ὁμοίως ἢ ἰδίᾳ παράστασις, ἐν τῇ ἰδίᾳ στάσει, καὶ φέρουσα ὅμοιον ἔνδυμα. Ἡ μόνη παρατηρουμένη ἐξαιρέσις εἶναι, ὅτι ἡ ἀριστερὰ κνήμη, ἀνεπαισθήτως καμπτομένη, καὶ ἐλαφρῶς διαγραφομένη ὑπὸ τὸ ἔνδυμα, εἶναι διατετηρημένη ὑπὸ τεσσάρων μικρῶν ὀπῶν, εἰς τὸ ὕψος τοῦ γόνατος, ἔνθα προσηρόζετο μικρὸς μεταλλικὸς σταυρός. Αἱ ἴδιαι ὀπαὶ διακρίνονται εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀριστερᾶς περιχειρίδος καὶ ἔχουσι τὸν αὐτὸν σκοπόν.

Εἰκ. 2. Ὅπισθία ὄψεις ἀναγλύφου Παναγίας δεομένης.

Τὸ ἀνάγλυφόν μας, συγκρινόμενον πρὸς τὰς πολυαριθμούς ἤδη γνωστὰς ἀναπαραστάσεις τῆς δεομένης Θεοτόκου¹, δὲν παρουσιάζει ἀξιοσημειώτους

¹ O. Wulf, *Altchristliche und Mittelalterliche byzantinische und italienische Bildwerke*, Berlin, 1911 Teil II, Nos 1696, 1698. *Recueil d'études dédiées à la mémoire*

Εικ. 3. Ἀνάγλυφον Παναγίας δεομένης
τοῦ Μουσείου Κωνσταντινουπόλεως.

διαφορᾶς, πλὴν τῆς ἐπιγραφῆς Η ΥΠΕ[ΡΑΓΙΑ ΘΕΟΤΟΚΟΣ], ἣτις δὲν συναντᾶται ἐπὶ τῶν ἄλλων εἰκόνων τοῦ αὐτοῦ τύπου.

Μία ἄλλη ἀξιοσημείωτος λεπτομέρεια, ἣτις μᾶς φαίνεται ἂν ὄχι μοναδική, πάντως πολὺ σπανία, εἶναι ὅτι ἡ αὐτὴ παράστασις, εἰς τὴν αὐτὴν στάσιν, ἀπεικονίζεται καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὄψεων. Μετρία ἐργασία ΧΙ^{ου} Αἰῶνος.

Τὸ ἐν λόγῳ ἀνάγλυφον θὰ ἔχη ἀναμφιβόλως ἀνευρεθῆ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τὰς ὁποίας ἐξετέλεσε τὸ Σῶμα τῆς Γαλλικῆς Κατοχῆς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἱερῶν τῶν Σουλτανικῶν Ἀνακτόρων, ἀκριβῶς εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἀνακτόρου Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, καὶ τῆς Μονῆς Ἁγίου Γεωργίου τῶν Μαγγάνων. Εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν ἀνευρέθη καὶ τὸ μέγα μαρμάρινον ἀνάγλυ-

Εἰκ. 4. Μία τῶν ὄψεων κιονοκράνου μετὰ μονογράμματος τῶν Παλαιολόγων.

φον τῆς δεομένης Θεοτόκου¹ (εἰκὼν 3) πραγματικὸν ἀριστούργημα Βυζαντινῆς γλυπτικῆς.

Β'. ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΟΝ ΜΕ ΜΟΝΟΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

Ἄνευρέθη ἐρριμμένον εἰς ἓν παράρημα τοῦ Τεμένους Bayazid, κατ' Αὐγούστον τοῦ 1928.

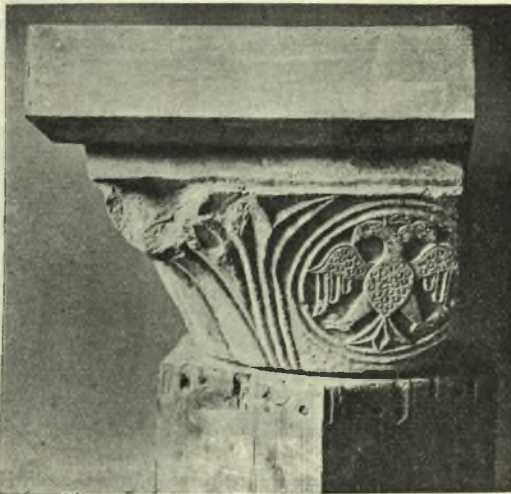
Μάρμαρον λευκόν, ὕψους 0,29, πλ. 0,42, πλευρὰ ἄβακος 0,54, διάμ. βάσεως 0,30.

de N. P. Kondakov, Prague 1926 p. 129, fig. 3, p. 136, fig. 9, Γ. Σωτηρίου, Βυζαντινὰ ἀνάγλυφοι εἰκόνες, Ἔνθ' ἂν. σ. 125-138. Rohault de Fleury, la Sainte Vierge, Paris 1878 Ch. Diehl, L'art chrétien primitif et l'art byzantin plan 48.

¹ Εὐρίσκειται ἐν τῷ Μουσείῳ Κωνσταντινουπόλεως, αἰθουσα 20, ἀρ. μητρώου 3914, ὕψ. 2 μ. πλ. 0,99, πάχ. 0,05, ἰδὲ Ch. Picard, Revue de l'art ancien et moderne, Ch. Diehl, Les villes d'Art célèbres Paris 1924, p. 165 καὶ τοῦ αὐτοῦ Manuel d'art byzantin² τόμ. 2 σ. 653 καὶ 654.

Ἐλλείπει σχεδὸν τὸ ἥμισυ τοῦ κιονοκράνου τεθραυσμένου καθέτως, ὁ ἄβαξ, τοῦ ὁποίου σφύζονται ἴχνη, ἀνεστηλώθη διὰ γύψου ὡς καὶ τὸ φύλλον δεξιὰ τοῦ μονογράμματος. Τὸ ἄνω μέρος τῶν φύλλων σχηματίζει ἔλικα τεθραυσμένον.

Κιονόκρανον σχήματος κυβικοῦ, τοῦ ὁποίου αἱ γωνίαι κατέχονται ὑπὸ τεσσάρων φυτικῶν μίσχων μὲ τρία φύλλα, ὧν τὸ διάμεσον στρέφεται ἔλικοειδῶς. Ἐκάστη ὄψις εἶναι διακεκοσμημένη διὰ κυκλικῶν μεταλλίου, περικυκλωμένου ὑπὸ δύο σπειρῶν· εἰς τὸ ἓν ἐκ τῶν τριῶν ὑφισταμένων μεταλλίων διακρίνομεν ἐφ' ὅλου τοῦ πεδίου τὸ μονόγραμμα τῶν Παλαιολόγων ἀναγλύφως, εἰς δὲ τὰ δύο ἄλλα δύο ἀναγλύφους δικεφάλους ἀετοὺς υποβαστάζοντας στέμμα. Τὸ πτηνὸν παρίσταται ἀντωπὸν, μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας, καὶ πόδας

Εἰκ. 5. Ἐτέρα ὄψις τοῦ κιονοκράνου τῆς εἰκ. 4.

συμμετρικῶς ἀπομεμακρυσμένους, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἡ οὐρὰ ἐσηματοποιημένη τρίφυλλος. Τὸ πτέρωμα τοῦ σώματος καὶ τῶν πτερυγῶν διαγράφεται λεπτομερῶς. Τὰ μεγάλα πτερὰ παρίστανται πλαστικῶς δι' αὐλακώσεων ἀρκετὰ βαθειῶν, τὰ δὲ μικρὰ δι' ἐντετημένων ὀμφαλῶν. Αἱ κεφαλαὶ εἶναι πλαγιογραφημέναι δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ τὰ ἥραμφη στηρίζονται συμμετρικῶς ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῶν πτερυγῶν. Ὁ ὀφθαλμὸς παρίσταται διὰ μικροῦ ἐγχαράκτου κύκλου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἄρχονται δύο γραμμαί, ἐγχαράκτοι ὠσάτως, αἵτινες ἀφίστανται ἀλλήλων λοξοειδῶς, ἐπεκτεινόμεναι ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς. Τὸ στέμμα κοσμεῖται ὑπὸ τριῶν πριονοδόντων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς εἶναι ὄρατος ἐκ τῶν ἔμπροσθεν, οἱ δὲ δύο ἄλλοι πλαγίως. — Ἐργασία διακοσμητικὴ λίαν ἐπιμελεημένη.

Ὁ δικεφάλος ἀετός, σύμβολον τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, μᾶς

εἶναι γνωστὸς ἀπὸ πολλὰ ὑποδείγματα¹. Σπανιότεραι εἶναι αἱ ἀναπαραστάσεις, ἐνθα ὁ αἰτὸς εἶναι ἀμέσως συνδεδεμένος, ὡς ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου μας, μὲ τὸ μονόγραμμα τοῦ Αὐτοκράτορος².

Εἶναι πολὺ λυπηρὸν τὸ ὅτι ἡ ἀντίθετος πρὸς τὸ μονόγραμμα ὄψις τοῦ κιονοκράνου ἔλλειπει, διότι ἀσφαλῶς θὰ μᾶς ἀπεκάλυπτε τὸ ὄνομα τοῦ Αὐτοκράτορος. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ δύο μεγάλα τμήματα μαρμάρου φέροντα τὸ αὐτὸ μονόγραμμα, ἅτινα προέρχονται ἀμφότερα ἐκ τοῦ δεξιοῦ μέρους τῶν περιτόξων τῶν κιβωρίων εἰκ. 7 καὶ 8.

Ἐδῶ ἐπίσης τὸ ὄνομα τοῦ Αὐτοκράτορος, τὸ ὁποῖον θὰ ἀνεγράφετο ἐν τῷ ἀριστερῷ ἀντιστοίχῳ μεταλλίῳ, ἔλλειπει.

Εἰκ. 6. Μετάλλια ἐκ τῶν ὄψεων τοῦ κιονοκράνου τῶν εἰκ. 4 καὶ 5.

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἐν λόγῳ θραυσμάτων ἀναγράφεται εἰς τὸ Μητρῶον τοῦ Μουσείου³, ἐνῶ τὸ δεύτερον μένει ἀκόμη ἀνέκδοτον. Ἀνεκαλύφθη εἰς τὸ Ἀκρωτήριον τῶν Σουλτανικῶν Ἀνακτόρων τὸ 1914, κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς ἀνοικοδομήσεως τὰς γενομένας πλησίον τοῦ φόρου.

¹ Γλυπτὴ πλάξ Ἐπισκοπῆς, ἐν τῇ περιοχῇ Δημητριάδος Θεσσαλίας, ναῖκου Ἁγίου Γεωργίου, παρὰ τὸν Βόλον, ἀνάγλυφον Μονῆς Βατοπεδίου (Ἄθως), γλυπτὴ πλάξ Μυστρᾶ, ἰδὲ G. Millet, B. C. H. t XLIV 1920, p. 189-191, 208. Kōhne, Vom Doppeladler (Berliner Blätter für Münz-, Siegel- und Wappenkunde, Berlin, 1871-3, pl. LXVII) I. Σβορώνου, Ὁ Δικέφαλος αἰτὸς τοῦ Βυζαντίου, Ἀθῆναι 1914, σ. 39, εἰκ. 22.

² Palais de Tekfour Saray; Ismaelis Bullialdi, Ad Ducaea historiam notae. Edit. Bon. J. Ebersolt, Les Arts Somptuaires de Byzance, Paris. Leroux 1923, p. III, fig. 52.

³ G. Mendel, Catalogue des Sculptures Grecques, Romaines et Byzantines du Musée de Constantinople, t. II p. 508, No 709 (1644).

Είχ. 7. Μονόγραμμα Παλαιολόγων ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τόξου κιβωρίου.

Είχ. 8. Μονόγραμμα Παλαιολόγων ἐπὶ ἐτέρου τόξου τοῦ αὐτοῦ κιβωρίου.

Ἡμισυ δεξιὸν τοῦ περιτόξου ἐνὸς κιβωρίου.

Μάρμαρον λευκόν, ὕψους 0,60, πλ. 0,85, πάχ. 0,07. Τὸ ἄνω ἀριστερὸν τμήμα καὶ τὸ κάτω δεξιόν, τεθραυσμένα. Μικρὸν τμήμα τοῦ περιβλήματος δεξιὰ, βεβλαμμένον.

Ἡ πλάξ περιβάλλεται ὑπὸ προέχοντος περιζώματος 0,02 καὶ πλ. 0,055,

διακεκοσμημένον διὰ σειρᾶς διπλῶν φύλλων αἰχμηρῶν κοίλων. Τὸ περίτοξον ἔχει περιζῶμα ἰδίου τύπου, μικροτέρου πλάτους.

Ἐπιφανὴς διάκοσμος ἀνάγλυφος περικόμψος, ἀρχόμενος ἐκ τοῦ κάτω μέρους τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, ἐπεκτείνεται περίξ κυκλικοῦ μεταλλίου, τὸ ὅποιον κατέχει τὸ κέντρον τοῦ πεδίου. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρας κλώνους ἀναρριχωμένου φυτοῦ, οἵτινες περιελίσσονται ἐντέχνως ἐν σχήματι ἀκανονίστων ἀραβουργημάτων. Δύο ἐκ τῶν κλάδων τούτων καταλήγουσιν ἀριστερὰ τοῦ μεταλλίου εἰς τρία παμμεγέθη ἀνοικτὰ φύλλα ἱσομοίας, καὶ οἱ δύο ἄλλοι ἀκολουθοῦν τὴν περιπλοκὴν των πρὸς τὰ ἀριστερὰ διὰ τὰ καταλήξωσι, πιθανῶς, μὲ τὴν ἴδιαν διακόσμησιν, εἰς τὸ ἄκρον τῆς πλακῆς. Τὸ ἀνάγλυφον μεταλλίον σχηματίζεται διὰ στρογγύλης στεφάνης ἐκ φύλλων αἰχμηρῶν καὶ λεπτῶν. Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς στεφάνης διακρίνομεν διάκοσμον ἐν σχήματι σταυροῦ. Ἐσωτερικῶς εἶναι τὸ μονόγραμμα τῶν Παλαιολόγων, ἔχον ἐκ τῶν δύο πλευρῶν δύο διακοσμήσεις σχηματιζομένας ὑπὸ τεσσάρων σταυροειδῶν ὀρθώσεων. Θαυμασίᾳ διακοσμητικῇ ἐργασίᾳ ἸΔ' Αἰῶνος.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΑΚΡΙΑΗΣ